

analysis of the self-identification phenomenon in the context of the works of prominent religious (S. Kierkegaard) and atheistic (Jean-Paul Sartre) existential philosophy representatives.

Despite of different ways (religious and atheist) the existentialism asserts that «I» of a man is in the making in every moment of its existence, i.e., it is something that must become. Man is in a constant motion, he is the creator and he is the creator of himself. The main thing to which he should aspire is the sincerity with himself, constantly looking at the past, always ready to revise his views and action to save adherence to himself.

Keywords: self-identification, Self, existentialism, existence, J.-P. Sartre, S. Kierkegaard.

Стояно О. А., кандидат философских наук, доцент кафедры социологии, философии и права, Одесская национальная академия пищевых технологий (Украина, Одесса), ox26@km.ru

Экзистенциальное измерение самоидентификации личности

Самоидентификация – это формирование представления человека о самом себе как о самостоятельной, целостной и уникальной личности включенной в систему социальных отношений и культуры. В процессе самоидентификации человек отвечает для себя на вопрос «кто Я?». Один из вопросов, волнующих экзистенциальную философию – смысл человеческой жизни, его «Я», поэтому целью статьи является историко-философский анализ феномена самоидентификации личности в свете работ ярких представителей религиозной (С. Кьеркегор) и атеистической (Жан-Поль Сартр) экзистенциальной философии.

Не смотря на различные пути (религиозный и атеистический) экзистенциализм утверждает, что в каждое мгновение своего существования «Я» человека находится в становлении, т.е. оно нечто, должностное существование. Человек находится в постоянном движении, он созидатель, он творец самого себя. Главное, к чему он должен стремиться, это искренность перед самим собой, постоянно оглядываясь на пройденный путь, всегда готовый пересмотреть свои взгляды и действия, чтобы сохранить верность самому себе.

Ключевые слова: самоидентификация, «Я», экзистенциализм, экзистенция, Ж.-П. Сартр, С. Кьеркегор.

* * *

УДК 304.44

Смельяненко Е. О.,
кандидат философских наук, докторант,
Национальный институт стратегических исследований
(Украина, Київ), shalimova_eo@mail.ru

ПРОБЛЕМА МЕНШИН У ВИЗНАЧЕННІ МАРГІНАЛЬНИХ ГРУП: БІДНІСТЬ ТА БЕЗЧЕСНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА НАКЛАДАННЯ ТАБУ

Систематизуються критерії для виділення маргінальних груп у суспільстві в межах його історичного розвитку та на сьогодні, а також співвідносяться між собою явища меншості і маргінальності, маргінальності і бідності, маргінальності і професійної безчесності. Реалії сучасності роблять необхідним звернення до проблеми маргінальної культури в світлі вивчення ментальних установок та опису окремих маргінальних груп за критеріями їх стигматизації та накладання табу. При вивченні маргінальної культури з давніх часів і по сьогодні аналізуються заборони, що накладає суспільство задля власного нормального функціонування.

Ключові слова: маргінальність, меншини, бідність, стигматизація, табу.

В умовах процесів соціокультурної трансформації сучасного суспільства, що постійно посилюються, все більшої важливості і впливу на соціальну життєдіяльність в різних сферах набуває наростаюча суспільна маргіналізація. Тож. Останнім часом дослідження процесів маргіналізації все більш актуалізуються. Дослідження маргінальності як соціокультурного феномену неможливе без його аналізу за допомогою класифікації та виділення груп. При цьому в аналізі важливим є простежувати спадковість в розрізі еволюції конкретних історичних епох.

До сьогодні визначення змісту поняття маргінальність стикається зі значною кількістю ускладнень. Причинами цих ускладнень в першу чергу є: наявність кількох дисциплінарних підходів; відмінність змісту визначення в залежності від того чи іншого типу маргінальності;

нечіткість поняття, що робить складним вимір самого явища, його аналіз в соціальних процесах тощо. В той же час розповсюджене і часто доволіне використання поняття маргінальності як терміну постійно вимагає уточнення його змісту, систематизації підходів та аспектів його застосування.

Сучасний стан та бачення культури змінюється в сторону її множинності, темпоральності, зростаючої ускладненості. Культура знаходиться в постійному розвитку і, змінюючись, переходить у статус маргінальної. Реалії сучасності – криза культури, глобалізація та інтеграція світу, перехід культури в масову – роблять необхідним звернення до проблеми маргінальної культури в світлі вивчення ментальних установок та опису окремих маргінальних груп за критеріями їх стигматизації та табуізації.

Тож, метою даної статті є систематизувати критерії для виділення маргінальних груп у суспільстві в межах його історичного розвитку та на сьогодні, а також співвіднести між собою явища меншості і маргінальності, маргінальності і бідності, маргінальності і професійної безчесності.

Проблема формування та розвитку маргінальності з зору історії соціокультурних трансформацій привернула увагу достатньої кількості науковців, наприклад Ф. Броделя, М. Блока, Ж. ле Гоффа, Н. Еліас, Ж. Дюбі, К. Гінзбурга, що звертались до аналізу даного феномена в контексті формування нових типів культури в європейській цивілізації. Також до питання історичних репрезентацій маргінальності звертались М. Бахтін та А. Гуревич, який в своїх роботах виділяв сміхове начало культури та демонстрував світо споглядальну важливість народно-сміхової культури. Також, варто звернути увагу на науковий доробок А. Гуревич. Соціологічний та подальший міждисциплінарний підходи до історичного поступу феномену маргінального представлені у роботах Р. Парка, Е. Стоунквіста, І. Гофмана, Ч. Кулі, Т. Парсонса, Г. Беккера та інших. Серед російських дослідників варто звернути увагу на роботи таких авторів як М. Абрамова, Е. Балабанова, С. Баньковська, М. Бурлуцька, С. Гурін, А. Гусев, А. Істілеева, І. Лапова, Н. Харламов. Вітчизняні дослідники також зробили великий внесок у створення методологічного підґрунтя для осмислення маргінальності як фундаментальної проблеми: Є. Стариков, Є. Рашковський, Б. Шапталов, В. Муляр, А. Атоян, З. Голенкова, О. Ігітханян, В. Шапінський, І. Казарінова, М. Степико, Є. Головаха та інші.

Аналіз ментальних настанов сучасного суспільства передбачає розгляд історії маргінальної культури у межах міждисциплінарного підходу. культура є історичною, а наступність та спадковість – найбільш ґрунтовна основа самого історичного існування культури.

Таким чином, для аналізу та виділення маргінальних груп у суспільстві історично та сьогодні варто звернутись на підхід, що пропонує розглядати маргінальність в області соціальної структури як суспільну позицію, що характеризується високою соціальною дистанцією щодо доміантної культури «основного суспільства». Ця позиція зазвичай знаходиться на найнижчій сходинці ієрархічної структури (в цьому сенсі «на краю») суспільства, а соціальна категорія людей, які перебувають у маргінальному становищі, тут позначається як узбічна

група («маргінальна», «проблемна група», «соціально знехтувані прошарки», декласовані тощо). До них відносяться різноманітні гетерогенні групи, такі як: цигани, іноземні робочі, гомосексуалісти, проститутки, алкоголіки, наркомани, волоцюги, жебраки, злочинці, звільнені з місць позбавлення волі тощо [6, с. 78]. Особливо варто підкреслити, що узбічні групи стигматизуються, татуюються та легітимують ся як об'єкти соціального контролю взагалі, або у розрізі певних інститутів. Більшість маргінальних груп утворюються виходячи зі структурних умов, пов'язаних в першу чергу з участю у виробничому процесі, розподілі прибутку, просторовому розміщенні (від приживання у неprestижних або промислових районах міста до утворення гетто). Маргінальна людина – «чужак» або «аутсайдер» в суспільстві більшості.

Проте, це загальне означення груп осіб, що можуть бути віднесені до маргінальних груп, проте не системний підхід до розуміння критеріїв цього віднесення. Так, наприклад, професійний злодій як маргінал не може бути включений в одну групу з розумово відсталими; людину, що практикує окультизм, не можна ставити на один щабель з представниками релігійних сект, євреї не буде належати до однієї і тієї самої маргінальної соціальної групи як циган тощо.

Так, виокремлюючи критеріальні підгрунтя до соціальної маргіналізації необхідно в першу чергу проаналізувати відмінності між нижчими прошарками суспільства (бідняками) і аутсайдерами (власне маргіналами). Обидві ці категорії мають сутнісні відмінності між собою, оскільки представники нижчих прошарків суспільства не є ані безправними, ані безчесними. В той час заможні та «провідні» прошарки суспільства можуть вважатись маргіналами або безчесними в силу соціокультурних змін. Проте, бідне матеріальне становище часто провокує соціальну міграцію осіб до маргіналізованих груп (жебраків, злочинців, повій тощо). Тож, можна констатувати спорідненість проблематики бідності та нижчих прошарків населення, основану в першу чергу на специфічному зв'язку – економічній близькості нижчих прошарків населення і маргіналізованих груп. Окрім цього, позначення маргіналів – стигматизація – має призводити до випадіння особистості з виробничо-економічних процесів та відносин, призводити до позбавлення засобів та бідності [3].

Якщо в широкому сенсі поняття «бідний» розповсюджувати на всіх, хто знаходиться постійно або тимчасово в ситуації суспільної слабкості, неспроможності та залежності, приниження, тоді поняття бідності та маргінальності повністю втрачає обриси та охоплює занадто аморфну, і, в будь-якому випадку, більшу частину суспільства. Тут виникає проблема між явищами бідності, меншості та маргінальності.

І хоч складно сперечатись з тим, що в широкому сенсі економічно слабких підпорядкувати маргінальним групам та «помістити» на периферії суспільства, слід звернути увагу, що при такому широкому сприйнятті поняття, достатньо проблематично буде позначити групи «більшості» (більшості населення) в якості маргінальних груп.

За допомогою поняття «прошарок» можна перевести дифузне поняття «бідності» або нижчих соціальних груп в аналітичні та кількісні категорії. Поняття «нижчого

прошарку» означає, таким чином, групу матеріально незабезпеченого або малозабезпеченого населення (не платників податків та нижчих платників податків): некваліфікованих найманих робітників на фізично важких роботах, осіб, що мають незмістовну, допоміжну, неprestижну, мало оплачувану роботу, осіб, що перебувають тимчасовими заробітками або знаходяться під загрозою вивільнення на ринку праці, осіб, що живуть коштом соціальних виплат та допомог, осіб без постійного місця проживання, інвалідів та осіб з фізичними вадами без належного рівня матеріального забезпечення та піклування, працездатних осіб, що живуть виключно коштом інших, осіб з алкоголічною та наркотичною залежністю тощо.

Нівелювання поняття маргінальних груп та нижчих прошарків населення, що чітко вирізнялись в вже епоху пізнього Середньовіччя, спирається на традиції організації суспільного життя в Європі переважно XIX століття. В цей період з'являється широке і не диференційоване уявлення про «чернь», «зброд», «народні маси», бідняків та пролетаріат.

Наприклад, К. Маркс, використовуючи поняття «люмпен пролетаріат», в цілому позначав ті кола осіб, які в неорганізованій формі існують в середині оплачуваного робочого класу. Так, К. Маркс додає до «власне люмпен-пролетаріату» волоцюг, злочинців та проституток [5, с. 662].

Таким чином, окремо маргінальна група не виділяється, а розташовується на межі. Першопочатково жебраки та жебрачки починаючи з Середньовіччя підлягати не специфічному накладанню табу, а лише підозрі у нечесності та злочинності. Нижчі не мали сталого місця в межах суспільства і розглядалися в якості некорисних для людського співтовариства. Пізніше в усіх країнах Європи стало формуватись і посилюватись неприйняття відносно жебрацького способу життя, яке досягло свого найбільшого розквіту в період Реформації. Сатира, проповіді, міські приписи та загрози покарання в першу чергу були спрямовані на зменшення кількості жебраків. Окрім усього, це посилювалось проблемою псевдожебраків (*faux mendians*) – шарлатани, мнимі каліки, псевдо-пілігрими і шахраї, знахарі тощо, – що не на користь справжніх бідних часто включались в списки. Вони склали пістряве і змішане воїнство, що мігрувало з місця на місце по території Європи з часів Середньовіччя і по Новітні часи [3].

У світлі феномену, що досліджується, необхідно чітко вирізнити межі між маргінальними групами та меншинами. Хоч всі маргінальні групи історично були і є меншинами, не всі меншини постають маргінальними групами. Поняття меншості має багатозначне звучання і сенс. Першопочатково воно розглядалось як суто статистична цінність, так що всі групи всередині встановленої до того межі слід розглядати у якості меншин. В цьому сенсі, наприклад, міська верхівка (наприклад, клір в період Середньовіччя, духовенство сьогодні є меншістю, проте навряд може посісти статус маргінальної). Очевидно, що за майновою, економічною та соціально-статусною ознакою не існує прямих критеріїв виділення маргінальних груп за ознакою меншості чи більшості. В першу чергу такі критерії виділення маргінальних груп варто шукати в сфері етно-релігійних меншин. По-друге, варто завжди виключати

з переліку маргінальних груп групи меншин, що визначені як такі, що користуються особливим захистом. По-третє, під меншинами варто розуміти в першу чергу ті групи, що віддалені від більшості або її представників. Тільки вони постануть маргінальними в обговорюваному сенсі [2, с. 125].

При цьому не варто ідентифікувати меншість з персонами, що мають обмежені права. Вони можуть утворювати і більшість населення як таку: наприклад, жінки в цілому, або негри в Південній Африці тощо. Таким чином маргінальні групи ніколи не можна змішувати з обмеженими у правах.

Наприклад, є достатньо основ, щоб розглядати старих людей історично в більшості своїй як таких, що обмежені в правах, оскільки вони не могли відповідати нормам, цінностям, цілям та основним уявленням людей, що знаходяться в своїх «кращих роках». Проте називати їх на цьому підґрунті меншістю – суттєва помилка. Якщо розповсюдити таке розширене поняття і на дітей, і на жінок, і на людей похилого віку, то повноправні стануть дуже незначною меншістю.

Таким чином, належні до маргінальної групи, не дивлячись на свою неймовірну близькість до бідності (а може, навіть, до жебрацтва), не пов'язані специфічно з певним прошарком, в принципово спроможні охопити всі сфери суспільного ансамблю. І не кожен соціальну меншість можна визначити в якості маргінальної групи, хоч кожна маргінальна група, по суті, постане меншістю [1, с. 46].

Тож очевидно є відмінність між нерівноправними в цілому колами осіб та тими, хто знаходиться на узбіччі суспільства. Протягом історії варто відстежувати еволюцію громадянських прав людини взагалі якщо в епоху середньовіччя реальними громадянськими (бюргерськими) правами володіла невелика кількість осіб, то сьогодні формально вони присвоєні більшості, проте реальна здатність ними скористуватись все ще залишається низькою, подекуди формальною.

В широкому сенсі маргінальні групи охоплюють не тільки «позасоціальні» відмінності, а й усіх бідних та нищих, виштовхнутих з суспільства, обмежених в правах тощо.

У вузькому сенсі тут варто мати на увазі тих, хто змушений терпіти значний утиск достоїнства, честі, власного права, тих, хто поза волею втягнутий в небезпечну мінливу гру економіко–соціальних та архаїко–духовних чинників.

Для визначення маргінальної групи у вузькому сенсі слова, можна охарактеризувати її як угруповання, чії цінності і норми, поведінка та зовнішній її прояв, що розглядаються панівними групами або більшістю в якості загрози тієї нормативної системи, що діє, суспільного консенсусу, як і властивого йому зазіхання на легітимізацію і соціальні ресурси.

Подібні персони або групи, які не визнають та не виконують (за власним бажанням або з неспроможності), норми суспільства, в якому вони живуть, на основі цього відхилення або неспроможності (нонконформістської поведінки) більшістю сприймають знецінено [4].

Частково, для обох дефініцій, закладене уявлення про те, що процеси дискваліфікації в першу чергу обумовлені специфічними для маргінальних груп цінностями, нормами та формами поведінки. При цьому

в першу чергу, найзначнішу роль відіграє визначення, що презентує маргіналізацію як процес інтерактивної гри між більшістю та «узбіччям», і одночасно описує спектр взаємних мотивацій.

З іншого боку, існує думка, що також вартує уваги, яка при визначенні маргінальності на перший план ставить усвідомлене ухилення від суспільних принципів та норм, «нон–конформістську поведінку». У відношення обох дефініцій слід пам'ятати про те, що соціальне розмежування маргінальних груп зазвичай виходить не з об'єктивно встановлених формальностей і не зі здібностей потенційних маргіналів, а може слідувати довгостроковому, пов'язаному з традицією «приписуванню» тих чи інших якостей та рис. Таке розмежування ґрунтується виключно на приналежності до професійних та економічних статусів, описаних вище, не дивлячись на те, що їх представники не відрізняються ментальнісно від більшості і не мають на увазі порушення норм поведінки та ухилення від суспільних норм.

Так, з одного боку, утворюється численне коло персон, які у будь-якому стосунку відповідають заданому нормативному стандарту. Проте, без огляду на це, обмежені як маргінальні групи (безчесні та ниці). З іншого боку, формується значна кількість окремих персон та груп, що не відповідають соціальним нормам, проте не дивлячись на їх ексцентричну, нонконформістську поведінку, могли б досягти високої (хоч і напруженої) поваги в суспільстві.

Таким чином, можна зробити висновок щодо важелів та чинників стигматизації осіб як маргінальних в історичному контексті від часів Середньовіччя до нинішньої доби: 1) з тих часів і досі визнання принципу рівності та рівноцінності є проблематичним в суспільстві, швидше декларованим; 2) визнання як тоді так і зараз не охоплює реальну, присутню у соціальній практиці жорсткість відповідних процесів розмежування та знищення нонконформістських та економічно не вигідних елементів [3].

В цьому контексті актуальним буде таке визначення важелів маркування маргінальних груп: останні (маргінальні групи) є персони, які в межах панівних усвідомлених та неусвідомлених норм і цінностей суспільства на сонові певних якостей або проявів, або на основі зв'язку з традицією асоціацій історично розглядаються з точки зору специфічних групових інтересів, норм і правил і повністю або частково позбавляються своїх прав, місця в суспільстві та гідності. Очевидним постає факт того, що не існує маргінальної групи «в собі», ключовим важелем є процес «приписування».

Вказування на відмінності при позбавленні прав та достоїнства є важливим для того, щоб протистояти помилці в міркуванні, ніби всі маргінальні групи де-факто безправні або не можуть виконувати суспільно–необхідні функції. Відмінності між усвідомленими і неусвідомленими нормами свідчить про різноманітні рівні існуючих як історично так і сьогодні уявлень про «належне». В якості усвідомлених норм, звісно, маються на увазі зафіксовані письмово закони, приписи та настанови, в якості неусвідомлених – архаїчні переконання, уявлення про табу та цінності, які призводять до стигматизації, табуїзації та маргіналізації «не подібних суспільству».

Для контрастної демонстрації цього процесу варто звернути уваги на протилежне виставляння на показ

соціального престижу щоб довести свою належність до певної соціальної групи. Для стабілізації суспільних ступенів суспільство з давніх часів і по сьогодні напрацювало різноманітний, проте всеохоплюючий регламент «виокремлення», який проявляється, перед усім, в уявленнях про зовнішній вигляд, спосіб поведінки, стиль життя, свята та важливі життєві події, їх оформлення та святкування, демонстрацію свого достатку тощо.

З іншого боку, таке виокремлення сприяє як історично, так і сьогодні загальній потребі в орієнтації в соціальному просторі, потребі пристосування до нього різних специфічних груп та прошарків, коли маргінальні групи за допомогою певних форм стигматизації постають зовнішньо впізнаваними.

Як історично, такі сьогодні визначення само уявлення та самоствердження багато в чому продовжують перебувати у суб'єктивно-психологічній сфері. Залученість до домінуючої групи-нормодавця опосередковує персональну ідентичність для окремого індивіда та сприяє його самоприйняттю.

Крім того, особливо жорстке утримання в «помежевому» стані та соціальних стереотипах робить можливим подолання неусвідомлених конфліктів і страхів; інстинктивні бажання, які, як наслідок соціалізації залишилися незадоволеними, проєктуються як маргінальні групи, які стигматизуються, а потім оголошуються соціально не значимими та переслідуються [3].

Звільнення від процесі маргіналізації для емоційного напруження інстинкту зберігає напруженість, яка характеризується високою мірою різноманітних обмежень: від проявів лібідю до агресивності та кровожерливості. Маргінальні групи історично і по сьогодні є зручними мішенями для вираження агресії будь-якого роду.

Стигматизація за допомогою зовнішніх ознак постійно регулює гарантію – дотримання привілеїв, доступ до обмежених ресурсів, до статусу та до професійних можливостей. За допомогою обмеження певних груп звужується коло потенційних конкурентів в боротьбі за провідні позиції, за місця освіти та професійного зростання, за помешкання та майно.

Більшою частиною процеси маргіналізації такого роду мали і мають довгострокову природу та відбуваються, власне, не в соціально яскравих, інтенсивних або насичених конфліктах груп (за виключенням, можливо вбивств євреїв чи пригноблення темношкірих тощо), а швидше в німому виключенні.

Таким чином, будь-яке суспільство встановлює межі та визначає модель поведінки індивідів. Норми та культурні цінності приймаються більшістю та легітимуються. При вивченні маргінальної культури з давніх часів і по сьогодні є необхідним виявити наявність певних заборон, що накладає суспільство задля власного нормального функціонування.

Тож, бідність та інакшість необхідно пов'язані між собою у формуванні феномену маргінальності. Вони є наслідком один одного.

При розмаїтті різних маргінальних груп та субкультур, варто в першу чергу за економічною та статусно-нормативною ознакою виділяти [3]:

- 1) безчесні професії – злодії, жебраки, бомжі, проститутки, тощо;
- 2) фізично інакші – каліки, божевільні, самогубці тощо;

3) етнорелігійні – євреї, цигани, представники незвичних релігій, сектанти тощо;

4) «демонізовані» – представники субкультур, прихильники окультизму, особи, що ведуть немотивований спосіб життя тощо.

Тож, перспективами подальших досліджень є розгляд специфічних рис маргіналізації виокремлених за економічним та соціально-статусним критерієм груп.

Список використаних джерел

1. Блох И. История проституции / И. Блох; сост. Обертинский А. Я. – Р.н.Д.: Ред. Журн. Дон, 1991. – 544 с.
2. Гофф ле Ж. Цивилизация Средневекового Запада / Гофф ле Ж., пер. с фр. Ю. Л. Бессмертный. – М.: Прогресс, 1992. – 376 с.
3. Истилеева А. Б. Культурно-исторический анализ феномена маргинальности в западноевропейском Средневековье: дисс. ... канд. филос. наук: спец. 24.00.01 – социологический анализ отклоняющегося поведения. Социальная дезорганизация / А. Б. Истилеева. – Астрахань, 2011. – 169 с.
4. Левинсон К. А. Ментальность в Средневековье. Концепции и практика исследований / К. А. Левинсон // История ментальностей, историческая антропология. Зарубежные исследования в обзорах и рефератах. – 1996. – С.79.
5. Маркс К. Капитал. Критика политической экономики. Процесс производства капитала / К. Маркс, Ф. Энгельс // Избранные сочинения: в 9 т. – М., 1987. – Т.7. – С.662.
6. Фефанов К. А. Социальная маргинальность: характеристика основных концепций и подходов в современной социологии. (Обзор) / К. А. Фефанов // Общественные науки за рубежом, РЖ серия 11 Социология. – 1992. – №2. – С.78.

References

1. Bloh I. Istorija prostitucii / I. Bloh; sost. Obertynskij A. Ja. – R.n.D.: Red. Zhurn. Don, 1991. – 544 s.
2. Goff le Zh. Civilizacija Srednevekovogo Zapada / Goff le Zh., per. s fr. Ju. L. Bessmertnyj. – M.: Progress, 1992. – 376 s.
3. Istileeva A. B. Kul'turno-istoricheskij analiz fenomena marginal'nosti v zapadnoevropejskom Srednevekov'e: diss. ... kand. filoz. nauk: spec. 24.00.01 – sociologicheskij analiz otklonjajushhegosja povedenija. Social'naja dezorganizacija / A. B. Istileeva. – Astrahan', 2011. – 169 s.
4. Levinson K. A. Mental'nost'e v Srednevekov'e. Konceptii i praktika issledovanij / K. A. Levinson // Istorija mental'nostej, istoricheskaja antropologija. Zarubezhnye issledovanija v obzorah i referatah. – 1996. – S.79.
5. Marks K. Kapital. Kritika politicheskoi jekonomiki. Process proizvodstva kapitala / K. Marks, F. Jengel's // Izbrannye sochinenija: v 9 t. – M., 1987. – T.7. – S.662.
6. Feofanov K. A. Social'naja marginal'nost': charakteristika osnovnyh koncepcij i podhodov v sovremennoj sociologii. (Obzor) / K. A. Feofanov // Obshhestvennye nauki za rubezhom, RZh serija 11 Sociologija. – 1992. – №2. – S.78.

Yemlyanenko Ye. O., PhD in Philosophy, doctoral student, National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), shalimova_eo@mail.ru

The problem of minorities in the definition of marginalized groups: poverty and dishonesty as factors of stigma and the taboos imposition

Criteria for the allocation of marginalized groups in society within its historical develop and today systematized; phenomenon of marginalized and minority, marginality and poverty, marginality and professional dishonesty related to each other. The realities of our time make it necessary to address the problem of marginal cultures in the light of the study of mental attitudes and describing certain marginalized groups as to their imposition stigma and taboo. In the study of marginal culture from ancient times to the present day is analyzed prohibition, which imposes the society for their normal functioning.

Keywords: *marginality, minorities, poverty, stigma, taboo.*

Емельяненко Е. О., кандидат философских наук, докторант, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), shalimova_eo@mail.ru

Проблема меньшинств в определении маргинальных групп: бедность и бесчестность как факторы стигматизации и наложения табу

Систематизируются критерии для выделения маргинальных групп в обществе в пределах его исторического развития и сегодня, а также

соотносятся между собой явления меньшинства и маргинальности, маргинальности и бедности, маргинальности и профессиональной бесчестности. Реалии современности делают необходимым обращение к проблеме маргинальной культуры в свете изучения ментальных установок и описания отдельных маргинальных групп по критериям их стигматизации и наложения табу. При изучении маргинальной культуры с древних времен и по сей день анализируются запреты, которые налагает общество для собственного нормального функционирования.

Ключевые слова: маргинальность, меньшинства, бедность, стигматизация, табу.

* * *

УДК 141.78

Зимарёва Ю. В.,
аспирантка кафедры филологии и перевода,
Днепропетровский национальный университет
железнодорожного транспорта им. академика
В. Лазаряна (Украина, Днепропетровск),
julia_zyoma@mail.ru

ПОСТМОДЕРНИЗМ И ПРОСВЕЩЕНИЕ В ИЗМЕНЯЮЩЕМСЯ МИРЕ XXI ВЕКА

Релятивизм, декларируемый постмодернизмом, по-прежнему представляет собой главную угрозу идеям и идеалам Просвещения. В конце XX века главные идеологи постмодернизма демонстрируют отчетливый поворот в сторону ревизии Просвещения, призывая переосмыслить Канта, Гегеля, Маркса (Фуко, Деррида, Бодрийяр, Жижек) в целях постмодернистского «просвещения» с помощью «проекта Просвещения».

Ключевые слова: Просвещение, постмодернизм, плюрализм, культура, нарратив, ревизия, хаосмическое, истина.

(статья друкється мовою оригіналу)

Термин «постмодерн», оставаясь противоречивым в течение полувека своего использования, означает столько способов определения и столько видов интерпретации, что, как представляется многим теоретикам, «постмодерн» включает практически все, и, следовательно, не означает ничего. Здесь следует сразу же отметить: термин «постмодерн» («postmodernity») подразумевает широкий контекст определенной исторической эпохи, а «постмодернизм» – «дух» этой эпохи («Zeitgeist»); дух, конституированный идеями и практиками (научными, философскими, эстетическими, политическими и др.), определяющими культуру [1, с. 19–20]. Разрастаясь и распространяясь, постмодернизм все более интенсивно влияет сегодня на то, как мы видим окружающий мир, как мы живем в этом мире и понимаем его.

Плюрализм и различие, будучи в такой же степени ключевыми понятиями для постмодерна, в какой концепт универсальности был для Нового времени, предопределяют поведение как индивидов, так и социумов, предпочтительность «неправильного», «хаосмического», пользуясь неологизмом Дж. Джойса, который весьма симптоматично определяет таким термином эпоху и ее стиль как смесь хаоса и космоса [3, с. 1]. Таким образом, постмодернистским идеалом становится «хаосмополитанизм», утверждает Дж. Капуто [4, с. 5].

Ученые задают вопрос: «Что же такое постмодернизм сегодня, в начале XXI века? Культура? Образ жизни? Модус философствования?». Поскольку весьма затруднительно теоретизировать постмодерн как корпус доктрин, многие исследователи предпочитают определять его в качестве стиля, определенного модуса, своего рода «изменения», продолжающего проект модерна, но с использованием иных

средств и приемов [5]. Там, где модерн полагал наличие «чистых» правил и строгого метода (в этике или науке), постмодернизм рекомендует гибкость и адаптивность; там, где модерн создавал «великий нарратив», охватывающий все социокультурные феномены, постмодернизм декларирует наличие множества мелких, локальных нарративов («недоверие к метанарративам» Ж.–Ф. Лиотара) стало самым знаменитым определением постмодернизма). Модернисты, как известно, не приветствовали исключения из правил, постмодернисты уверены: исключение – двигатель креативности, именно тот случай, когда система может полностью обновить себя (Фуко, Делез, Гваттари и др.). Там, где модернисты приветствовали уверенность и несомненность, постмодернисты видят здоровое воздействие иронии и скептицизма, – именно то движение, которое Джойс блестяще назвал «хаосмическим»: «беспорядочный порядок», «открыто – закрытый порядок», который дает жизни шанс [6].

Ответ на один из главных философских вопросов: «Что есть истинна?» в постмодерне всегда зависит от «обстоятельств» – обстоятельство жизни отдельных индивидов, отдельных нарративов, отдельных «картин мира» и т.д. Постмодернисты с большим скепсисом относятся к предположению, что существует «истина» – некая неизменная абстракция, настаивая на том, что есть множество различных «истин» в зависимости от того, кто вы, что вы, где вы и т.д., – а в этом проблема постмодернистской «правды».

Релятивизм, декларируемый постмодернизмом, означает, что истины нет, есть конкурирующие «правды» в разнообразных контекстах культуры, языка, гендера, религии, этноса, потребностей, индивидуальных вкусов и т.д. Релятивизм в целом является главной угрозой истине со стороны постмодерна, так же, как абсолютизм был главной угрозой со стороны модернизма. Однако в конце XX века постмодернизм в лице своих главных идеологов – Фуко, Деррида, Бодрийяра, Жижека – намечает отчетливый поворот в сторону ревизии Просвещения. Незадолго до своей смерти в 1984 году Фуко призывал к переосмыслению Просвещения. Теоретики метанарративов, которые, как казалось, уже покинули «повестку дня» постмодернизма, неожиданно вновь заняли в ней центральное место, призывая переосмыслить Канта, Гегеля и Маркса [7, с. 173]. Еще в 1994 году Деррида достаточно жестко прореагировал на «счастливый конец» («happy end») истории, предсказанной Фукуямой [8], а Деррида попытался «воскресить» Карла Маркса. Для Деррида Маркс – это «множественное число», и он доказывает: Маркс открыт интерпретации и ревизии в ответ на культурные вызовы и политические трансформации постсовременности [8, с. 5].

Бесспорно, Маркс и ранее подвергался ревизии, но в 2008 С. Жижек решает обратиться к В. И. Ленину, публикуя свои «13 опытов о Ленине» и тем самым возвращая «самого знаменитого большевика» в философский политический дискурс постмодерна [9]. Жижек пробует говорить о Ленине «иначе», подчеркивая, что благодаря внимательному чтению «Логик» Гегеля, Ленин сумел распознать уникальную ситуацию 1914 года в ее возможности революции. Тем самым Жижек привлекает внимание к значению философии, ее влиянию на Ленина в большевистской политической борьбе, особо